

Knygotyra
2020, vol. 74, pp. 188–208

ISSN 0204–2061 eISSN 2345–0053
DOI: <https://doi.org/10.15388/Knygotyra.2020.74.51>

JAV LIETUVIŲ KULTŪRINĖ SPAUDA ANGLŲ KALBA (1950–1990) LIETUVIŠKOSIOS TAPATYBĖS SKLAIDOS ASPEKTU

Jolanta Budriūnienė

Vytauto Didžiojo universitetas
K. Donelaičio g. 58, LT-44248, Kaunas, Lietuva;
Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka
Gedimino pr. 51, LT-01109 Vilnius, Lietuva
El. paštas Jolanta.Budriuniene@lnb.lt

Santrauka. *Straipsnyje nagrinėjama JAV lietuvių bendruomenės kultūrinės spaudos anglų kalba (1950–1990 m.) leidyba, pagrindinį dėmesį kreipiant į tokios spaudos poreikio ir jo numatomo adresato analizę. Straipsnis parengtas remiantis minėtos leidybos produkcijos turinio analize, šio laikotarpio lietuvių išeivijos istorijai skirtais darbais. Apžvelgiant XX a. antrosios pusės JAV lietuvių spaudos tyrimus tenka pastebėti, kad šis tyrimų laukas dar nėra pakankamai išnaudotas, nors bendrieji lietuvių diasporos tyrimai yra tikrai gausūs. Vis dėlto daugiausia jie telkiasi į istorinį, sociologinį, literatūrinį, lingvistinį diasporos ir migracijos problemų aprašymą. Ankstyvojo periodo (XIX a. pabaiga – XX a. pirmoji pusė) lietuvių išeivių leidybos lietuvių kalba tyrimų yra atlikta ir paskelbta doc. dr. Broniaus Raguočio, prof. dr. Remigijaus Misiūno mokslo darbuose. Antrojo pasaulinio karo pabaigoje priverstinę tremtį pasirinkusių lietuvių kitakalbės spaudos tendencijas DP (DP – angl. displaced people, liet. perkeltieji asmenys) sąlygomis taip pat yra pateikęs prof. dr. R. Misiūnas. Išsami Vokietijos DP stovyklose leistos lietuviškos kultūrinės spaudos analizė pristatyta prof. dr. Dalios Kuizininės monografijoje.*

Received: 2019 11 22. Accepted: 2020 05 03

Copyright © 2020 Jolanta Budriūnienė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access journal distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Tačiau kitakalbė lietuvių bendruomenių ir JAV, ir kitose užsienio šalyse spauda dar nebuvo patekusi į tyrėjų akiratį. Pristatomame tyrime, pasitelkus literatūros sociologijos teoretiko Pierre'o Bourdieu įžvalgas apie literatūrą, kaip svarbų socialinį veiksnių, aprėpiantį visus kultūrinės praktikos elementus ir leidžiantį sistemiškai interpretuoti jų sąsajas, analizuojamos JAV lietuvių kultūrinės spaudos anglų kalba komunikacinės strategijos prieigos. Straipsnyje pristatomas pagrindinis kultūrinės spaudos turinys bei jos kūrimo foną formavusi socialinė kultūrinė aplinka, taip pat kultūrinės spaudos kūrėjų pastangos bei jas lėmusios bendruomenės intelektualų ir ideologinių vedlių ideologinės nuostatos. Straipsnyje daroma išvada, kad pagrindinis šios spaudos adresatas – JAV bendruomenių nariai, o pagrindinis turinio akcentas – tautinio lietuvių identiteto ženklų reprezentacija.

Reikšminiai žodžiai: leidyba, lietuvių išeivija JAV, knyga, periodika, JAV.

The Lithuanian American Cultural Press in English (1950-1990) in the Aspect of the Dissemination of the Lithuanian Identity

Summary. *The article examines the publication of the cultural press in English by the Lithuanian community in the United States (1950-1990), focusing on the analysis of the need for such a press and its intended addressee. The article is based on the analysis of the content of the mentioned publishing production, works dedicated to the history of the Lithuanian diaspora of this period. By reviewing the research of the Lithuanian press in the USA in the 2nd half of the 20th century, it has to be noticed that this field of research has not yet sufficiently exhausted, although the general research of the Lithuanian diaspora is really abundant. However, they mainly focus on the historical, sociological, literary, linguistic description of the problems of the diaspora and migration. Research on publishing of the Lithuanian diaspora in the Lithuanian language in the early period (end of the 19th century – first half of the 20th century) has been carried out and published in the scientific works of Ass. Prof. Dr. Bronius Raguotis, Prof. Dr. Remigijus Misiūnas. At the end of World War II, the tendencies of the press of other languages of Lithuanians, who chose a forced exile, in the conditions of DP (DP – displaced people) were also presented by Prof. Dr. R. Misiūnas. A detailed analysis of the Lithuanian cultural press published in the German DP camps was presented in the monograph by Prof. Dr. Dalia Kuiziniienė. Meanwhile, the press of other languages of Lithuanian communities in both the United States and other foreign countries had not yet reached the attention of researchers.*

In the presented study, Pierre Bourdieu, a theorist of literary sociology, uses the insights of literature as an important social factor covering all elements of cultural practice and allows for a systematic interpretation of their interrelationships; the approaches of the communication strategy of the Lithuanian American cultural press in English are analyzed. The article presents the main content of the cultural press and the social and cultural environment that formed the background of its creation, as well as the efforts of the creators of the cultural press and the ideological attitudes of the intellectuals and ideological leaders of the community that determined them. The article concludes that the main addressee of this press – members of the US communities, while the main focus of the content is the representation of symbols of the Lithuanian national identity.

Keywords: *publishing, the Lithuanian diaspora in the US, book, periodicals, the US.*

ĮVADAS

Kultūrinė spauda yra glaudžiai susijusi su socialinio, kultūrinio, politinio lauko reiškinais, reflektuoja jų santykį su visuomene, išryškina vertybinį matmenį, todėl ji yra svarbus visavertės visuomenės požymis ir atspindys. Komunikacijos kontekste kultūrinė žiniasklaida – tam tikros rūšies medija, kuria perduodamas specifinis pranešimas. Spauda gimtąja kalba pirmiausia laikoma bendruomenės narių tarpusavio komunikacijos priemone, o kitakalbė spauda didžiąja dalimi skirta komunikacijai su *kitu*, už bendruomenės ribų esančiu adresatu, jam aktualios informacijos perdavimu. Kultūrinė spauda šiaime procese yra ypač svarbus įrankis, nes pateikia unikalų, bendruomenės savasties elementus aprėpiančią turinį.

Straipsnio tikslas yra pristatyti tyrimą, leidžiantį apibendrinti lietuvių diasporos kultūrinės spaudos¹ anglų kalba lauką literatūrologiniu aspektu. Siekiama apibrėžti, kaip šioje spaudoje publikuojamais tekstais buvo formuota nuosekli komunikacinė strategija, konstruojamas lietuvių tapatybės ir lietuvių bendruomenės vaizdinys, reprezentuojamas savo šalies išskirtinumas, kartu ieškant sąlyčio su kitų etninių bendruomenių atstovų patirtimis taškų. Kitaip tariant, siekiama pristatyti, kaip literatūriniai ir kultūriniai tekstai naudoti lietuviškosios tapatybės konstruktui emigracijos sąlygomis kurti. Pasak filosofo Broniaus Kuzmicko, „daugiakultūrės valstybės visuomenė yra ir įvairiu laipsniu daugia-

1 Straipsnyje remiamasi *spaudos* terminu, kuris pateikiamas leidinyje „Knygotyra“ (Knygotyra: enciklopedinis žodynas. Vilnius: Alma littera, 1997): *spauda – kai kurių ar visų rūšių leidinių visuma (Lietuvos, periodinė).*

tautė, daugiakonfesė visuomenė. Tai taip pat daugiaplanė skirtingų vertybinių nuostatų sandūros visuomenė.² Todėl pastangos pristatyti lietuvių literatūros, kultūros ir kt. temas šioje daugiatautėje šalyje reišė ieškoti ir surasti tinkamus, esminius prieigos taškus, sukurti tokią komunikacinę strategiją, kuri būtų paveiki, jos rezultatai pasiektų adresatą, būtų jo tinkamai suvokti.

Tyrimė remiamasi vieno iš žymiausių XX a. prancūzų sociologo Pierre'o Bourdieu, teoriniu lygmeniu išnagrinėjusio ir literatūros sociologijos lauką, įžvalgomis³. Jo teorijoje pirmiausia ypač svarbus literatūros socialumo konceptualizavimas. Jo sukurta *literatūros lauko* teorija, siekianti aprėpti visus kultūrinės praktikos elementus ir sistemiškai interpretuoti jų sąsajas, yra labai vertinga analizuojant JAV lietuvių kultūrinės spaudos anglų kalba komunikacinės strategijos prieigas.

P. Bourdieu teorijos taikymas leidžia pažvelgti į visų kultūros komunikacijos proceso dalyvių vaidmenis ir indėlį. Visi jie veikia socialiniame lauke; jų pažiūroms, apsisprendimams lemiamą įtaką turi vertybinių nuostatų visuma. Todėl vertybinė dimensija, aksiologinis matmuo yra esminis rezultatų vertinimo rodiklis. Tyrimo lauke, remiantis P. Bourdieu, atsiduria kultūrinės spaudos tekstų autoriai, taip pat leidėjai, vertėjai bei jų sukurti (redaguoti, versti, publikuoti) tekstai kaip komunikacinės strategijos įgyvendinimo rezultatai. Šiame kontekste ypač svarbus leidėjų, redaktorių vaidmuo, nes jų rengiamos spaudos produkcijos visuma ir formavo lietuviškosios tapatybės vaizdinį.

Lietuvių tyrėjų darbų, kuriuose būtų aptariamas didžiausias po Antrojo pasaulinio karo Jungtinėse Amerikos Valstijose susiformavusios lietuvių bendruomenės kultūrinės spaudos anglų kalba korpusas, praktiškai nėra, nors bendrieji lietuvių diasporos tyrimai yra tikrai gausūs. Vis dėlto spaudos turinys juose naudojamas tik kaip informatyvus pirminis šaltinis, o ne tyrimų objektas. Gausūs lietuvių diasporos tyrimai daugiausia telkiasi į istorinį, sociologinį, literatūrinio laiko, lingvistinį diasporos ir migracijos problemų aprašymą. Svarbu pastebėti, kad Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje sukaupus išsamų lietuvių išėivijos spaudos rinkinį (knygas bei periodinius leidinius lietuvių ir užsienio kalbomis) bei publikavus „Lietuvių išėivijos spaudos bibliografijos leidinius“⁴, radosi ypač palankios sąlygos šio spaudos korpuso (leidinių lietuvių ir užsienio kalbomis) tyrimams.

- 2 KUZMICKAS, Bronius. *Vertybės kultūrų kontekstuose*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 122.
- 3 BOURDIEU, Pierre. *The field of cultural production*. New York, 1993.
- 4 *Lietuvių išėivijos spaudos bibliografija, 1945–2000*. T. 2. Knygos užsienio kalbomis. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2005, 355 p.

Ankstyvojo periodo (XIX a. pabaiga – XX a. pirmoji pusė) lietuvių išeivių leidybos lietuvių kalba tyrimų yra atlikta ir paskelbta doc. dr. Broniaus Raguočio monografijoje „Amerikos lietuvių periodinė spauda 1879–1919 metais“⁵, prof. dr. Remigijaus Misiūno mokslo darbuose⁶. Juose vietos skiriama ir pirmiesiems JAV lietuvių bandymams organizuoti spaudos anglų kalba leidybą.

Antrojo pasaulinio karo pabaigoje priverstinę tremtį pasirinkusių lietuvių kitakalbės spaudos tendencijas DP (DP – angl. *displaced people*, liet. *perkeltieji asmenys*) sąlygomis taip pat yra pateikęs prof. dr. R. Misiūnas⁷. Išsami Vokietijos DP stovyklose leistos kultūrinės spaudos analizė, atskleidžianti intensyvią aptariamo laikotarpio lietuvių visuomeninę ir kultūrinę veiklą, pristatyta prof. dr. Dalios Kuizininės monografijoje⁸. Taigi nors lietuvių išeivijai yra skirta nemažai tyrinėjimų, paskelbta lietuviškąją lietuvių diasporos kultūrinę spaudą analizuojančių darbų, vis dėlto kitakalbė kultūrinė spauda, taigi ir JAV lietuvių spauda anglų kalba, jos istorija ir recepcija iki šiol nebuvo tyrinėta.

Anglakalbės kultūrinės spaudos korpusas tyrimui pasirinktas neatsitiktinai. 1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę atsivėrė galimybės pažinti, analizuoti ir lyginti gausiai už Lietuvos ribų kuriamą lietuvių bei lietuvių kilmės autorių literatūrą, analizuoti jos vietą globalaus literatūrinio ir kultūrinio žemėlapiu kontekste, jos reflektavimą užsienio šalių medijose. Be to, pastarojo dešimtmečio migracijos procesų iššūkiai verčia mąstyti apie skirtingų kultūrų integracijos procesus globalizacijos amžiuje, pasirengimą geriau suvokti ir priimti kitų bendruomenių kultūrinį produktą. Šių procesų kontekste svarbu atkreipti dėmesį ir išnagrinėti ankstesnių lietuvių diasporos generacijų, taigi ir išskirtinai gausios bei didelį intelektualinį potencialą generavusios XX a. antrosios pusės lietuvių emigracijos bangos patirtis. Tikėtina, kad tai sudarys sąlygas padėti atpažinti, įvertinti ir pritaikyti šiandieniniams procesams apibendrinimus apie ankstesniųjų reiškinį ypatumus.

5 RAGUOTIS, Bronius. *Amerikos lietuvių periodinė spauda 1879–1919 metais*. Marijampolė: Ramona, 2003.

6 MISIŪNAS, Remigijus. Lietuvių išeivių leidyba Jungtinėse Amerikos Valstijose XIX a. pabaigoje – XX a. viduryje: adresato problema. *Knygotyra*, 2016, t. 67, p. 23–44.

7 MISIŪNAS, Remigijus. *Barakų kultūros knygos: lietuvių DP leidyba 1945–1952*. Vilnius: Versus aureus, 2004; MISIŪNAS, Remigijus. *Informacinių kovų kryžkelėse*. Vilnius: Versus aureus, 2004.

8 KUIZINIENĖ, Dalia. *Lietuvių literatūrinis gyvenimas Vakarų Europoje 1945–1950 metais*. Vilnius: Versus aureus, 2003.

RETROSPEKTYVINIS ŽVILGSNIS

XX a. pradžios politiniai įvykiai lietuviams suteikė inspiraciją telktis valstybės nepriklausomybės atkūrimui. Knygoje „JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais“⁹ prof. Juozas Skirius akcentuoja, jog JAV lietuvių vadovai savo veiklą iš esmės telkė dviem kryptimis: skelbti straipsnius Lietuvos valstybingumo temomis lietuviškoje ir anglakalbėje spaudoje bei bandyti tvirtinti ryšius su JAV valdžios struktūromis siekiant būsimai nepriklausomai Lietuvai gauti paramos ir pripažinimo. Vienas iš pirmųjų JAV lietuvių atstovų, akcentavęs kitakalbės spaudos leidybos poreikį, buvo Juozas Adomaitis-Šernas, apie tai 1886 metais parašęs „Lietuviškojo balso“ laikraštyje. Jis pabrėžė, kad tokį leidinį reikia leisti suvienytomis Rusijos valdžios prispaustų tautų pastangomis¹⁰. Dėl sudėtingai susiklosčiusių aplinkybių (iš esmės tai buvo nesutarimai dėl leidybos koncepcijų su lenkų ir ukrainiečių bendruomenių atstovais) pirmojo leidinio anglų kalba pasirodymas užtruko tris dešimtmečius. 1916 metais pasirodė tik lietuvių išeivių pastangomis išleistas pirmasis mėnesinis žurnalas anglų kalba „A Plea for the Lithuanians“. Jame deklaruoti tie patys, kaip ir apibrėžta gerokai anksčiau, leidybos tikslai: „supažindinti angliškai kalbančius amerikonus su dabartiniais Lietuvos vargais ir abelnai su lietuvių tautos istorija ir padėjimu“¹¹. Visą šio leidinio publikavimo laikotarpį (leidinys ėjo iki 1919 metų; publikuota 14 numerių) dominuojančiomis temomis išliko Lietuvos istorijos aktualizavimas, šalies okupacijos klausimas, tautos laisvės siekius deklaruojantys straipsniai. XX a. 3–4 dešimtmečiais būta ir daugiau anglakalbės spaudos leidybos pavyzdžių, juose dėmesys ir toliau telktas į informacinę turinį, ekonominių klausimų aktualizavimą, Lietuvos problemų pristatymą.

XX a. antrosios pusės politiniai įvykiai nulėmė gausią ir ilgalaikę Lietuvos piliečių emigraciją. Laikinių DP stovyklų egzistavimo periodu (1945–1952) Vokietijoje bei kai kuriose kitose Vakarų Europos šalyse taip pat suvoktas siekis priminti užsienio skaitytojams apie okupuotos Lietuvos ir joje likusių bendrapiliečių situaciją, kartu ryškinant buvusios nepriklausomos Lietuvos laimėjimus. Šio laikotarpio lietuvių DP leidybos tendencijas tyrinėjusio prof. dr. Remigijaus Misiūno žodžiais tariant, „veik kiekvienos (knygos) autorius ar leidėjas daugiausia įtakoją tas pats siekis priminti svetimtaučiams Lietuvos oku-

9 SKIRIUS, Juozas. *JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais*. Vilnius: Savas takas ir Ko, 2018, p. 33.

10 RAGUOTIS, Bronius. *Amerikos lietuvių periodinė...*, p. 125.

11 „A Plea for the Lithuanians“, *Draugas*, 1916, vasario 24.

paciją, populiarinti jos vardą ir noras neatsilikti nuo kitų DP, supratusių knygos, kaip tautos ambasadorės reikšmę¹². DP laikotarpiu publikuota apie 150 knygų užsienio kalbomis¹³. Nemažą jų dalį sudarė informaciniai, propagandiniai leidiniai. Kultūrinių leidinių dalyje minėtina Tado Vizgirdos sumanytų iliustruotų Lietuvos istorijos leidinių serija¹⁴. Deja, dėl prasidėjusios emigracijos į Australiją, JAV ir kitas šalis DP stovyklose sukurtas leidybos tinklas pamažu išsisklaidė. Dėl šios priežasties liko nebaigtų leidybinių sumanymų, dalis jų modifikuota ir veikia atnaujinta reziduojamosiose šalyse.

Pasibaigus vadinamajam DP periodui ir lietuviams emigravus į savo sienas atvėrusias Vakarų Europos, Australijos, Šiaurės ir Pietų Amerikos šalis, gausiausia bendruomenė susiformavo Jungtinėse Amerikos Valstijose. Siekdami organizuoti lietuviškosios tapatybės sklaidą jos atstovai rėmėsi ta pačia, tik gerokai labiau išplėtotą komunikacinę strategiją, tomis pačiomis idėjinėmis vertybėmis kaip ir jų pirmtakai XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje. Taigi tradicija stengtis savo reziduojamoje šalyje reprezentuoti savąją tautinę, lietuviškąją (ar baltiškąją), taip pat ir pamažu besiformuojančią egzilinę tapatybę išliko gyva ir įvairiomis formomis įgyvendinta iki pat Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo.

Remiantis P. Bourdieu kultūros lauko teorija, galima konstatuoti, kad šie aktyvūs visų JAV lietuvių diasporos atstovų veiksmi ir sukūrė vientisą reprezentuojamo lietuviškojo lauko audinį, kurį, pristatydami kitų tautų JAV gyventojams, lietuvių bendruomenės atstovai turėjo galimybę pristatyti save, tapti atpažįstami, sudarė sąlygas lygintis su kitų etninių grupių atstovais, pagal panašius vienijančius bruožus jungtis ir vienytis tam tikroms bendroms veikloms (pirmiausia minėtinos bendros veiklos su JAV latvių ir estų bendruomenėmis), kita vertus, aktualizuodami individualius savo kultūrinės tapatybės bruožus, pristatyti savo išskirtinumą.

KOMUNIKACINIS FONAS: JAV SOCIALINĖ-POLITINĖ APLINKA

Analizuojant kitakalbės lietuvių spaudos leidybos procesus, svarbu įvertinti, kokiaje socialinėje aplinkoje reikėsi XX a. antrosios pusės JAV lietuvių diasporos atstovų pastangos. Todėl tikslinga bent trumpai apžvelgti XX a. JAV politikos emigracijos atžvilgiu kismą.

12 MISIŪNAS, Remigijus. *Barakų kultūros knygos*, p. 291.

13 Ten pat, p. 291.

14 Ten pat, p. 295.

1924–1965 m. laikotarpis JAV istorijoje laikytinas gana griežtu emigracinės politikos atžvilgiu dėl 1924 m. priimto naujojo imigracijos įstatymo. Nuo 1924 m. buvo įvesta 150 000 imigrantų metinė kvota. Kiekvienai iš šalių buvo nustatytas imigrantų skaičius. Net 82 proc. visos kvotos teko Vakarų ir Šiaurės Europai ir tik 16 proc. – Pietų ir Rytų Europai.

Lietuvių imigracijos į JAV situaciją šiek tiek pagerino 1948 m. birželio 28 d. JAV Kongreso priimtas specialus imigracijos įstatymas, gavęs *DP Act 774* pavadinimą, pagal kurį 205 000 karo pabėgėlių iš DP Vakarų Europoje buvo suteikta teisė iki 1950 m. imigruoti į JAV. Kiekvienas pabėgėlis, norėjęs atvykti į JAV, turėjo turėti kvietėją – rėmėją, turėjusį užtikrinti gyvenamosios vietos ir darbo garantiją. Prie šio įstatymo įgyvendinimo lietuvių DP naudai daug prisidėjo organizacijos Bendras Amerikos lietuvių fondas (BALF) aktyvistai, raginę lietuvius rašyti į Vokietijos DP garantinius laiškus, siekiant savo tautiečius persikelti gyventi į JAV. Tokiu būdu iš viso į JAV emigravo apie 30 tūkstančių lietuvių¹⁵.

Nuo 1960 m. JAV prasidėjo visuomeniniai subnacionaliniai judėjimai, formavę alternatyvą vientisam amerikietiškam tapatumui. Vis aiškiau imta kalbėti apie daugiaetniškumą, daugiakultūriškumą. Siekta visose srityse – švietimo, kultūros, socialinėje – deklaruoti daugiatautiškumo aspektus.

1970 m. vis intensyviau reiškėsi daugiakultūris judėjimas, nukreiptas prieš dominuojantį britų imigrantų, jų kultūros prioritetizavimą. Siekta išryškinti kitų europietiško kultūrų atstovus – airius, žydus, katalonus.

Siekiant geriau pažinti gausias ir įvairias etnines bendruomenes, 1970 m. Čikagos senatorius Romanas Conradas Pucinski pasiūlė įstatymą dėl etninių tyrimų inicijavimo, suteikiant jų vykdymui federalinį finansavimą. Priimtas įstatymas galiojo 1970–1981 m. Vašingtone, Kongreso bibliotekoje, 1976 m. buvo įkurtas Amerikos etninių tyrimų centras¹⁶. Pagrindinį jo veiklos turinį sudarė projektų, skirtų etninių bendruomenių istorijos tyrimams ir sklaidai, organizavimas. Tuo pat metu centras veikė ir kaip patariamasis organas JAV Kongresui atrenkant ir teikiant informaciją su imigracijos ir multietniniais klausimais susijusių įstatymų leidyboje. Taigi XX a. 7–8 dešimtmečiais vis labiau ėmė ryškėti Amerikos kaip daugiatautės ir multietninės šalies žemėlapis įvairumas. Ir natūralu, jog tokiomis sąlygomis nedidelė, bet ryškų potencialą turinti lietuvių bendruomenė įgavo daugiau palankių paskatų ir galimybių prisistatyti ir būti pastebėta. Anglų kalba leidžiamos lietuvių diasporos kultūrinės

15 ALEKSANDRAVIČIUS, Egidijus. *Karklo diegas: lietuvių pasaulio istorija*. Vilnius: Versus aureus, 2013, p. 442.

16 GROCE, Nancy. History of the American Folklife Center Archive. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.loc.gov/folklife/AFChist/>>.

spaudos repertuaras nuo pavienių iniciatyvų pamažu išaugo į organizuotą procesą, kitakalbei leidybai plėtoti savo veiklą paskyrė ne viena dešimtis iniciatyvių bendruomenės visuomenininkų, šalia savęs suburdami ir nemažą amerikiečių bičiulių būrį. O tai buvo svarbu siekiant didinti sukurtos produkcijos sklaidos geografiją, ieškant patikimų leidėjų reputaciją ir publikuojamų darbų kokybę užtikrinančių tarpininkų balso.

KOMUNIKACINĖS ŽINIOS APIE LIETUVIŲ TAUTINIŲ TAPATUMĄ KONSTRAVIMAS: LIETUVIŠKOJO IDENTITETO PROBLEMA

JAV lietuvių bendruomenės nariai, atstovaujantys skirtingoms generacijoms, įvairių patirčių, nuostatų ir konceptualaus požiūrio į bendruomenės ateitį grupėms, tautinio identiteto konstravimo galimybes reziduoja- moje šalyje suvokė gana skirtingai. Vyresnioji, dar Nepriklausomos Lietuvos kultūrinio visuomeninio lauko suformuota bendruomenės dalis į savo gyvenimą svetimoje šalyje žvelgė veikiau kaip į tremtį, laikiną buvimą, tuo pat metu ir save tarsi įkalindama *tautiniame gete*. Labiau telkdamasi į lietuviškumo iš- laikymo bendruomenės viduje problematiką, savireprezentavimo galimybes ji matė pristatant užsienio auditorijai savosios istorijos reiškinius ir herojus, aukštinant žinomų kultūros veikėjų nuveiktus darbus ir tokiu būdu piešiant gana idealistinį, romantinį Nepriklausomos Lietuvos paveikslą. Jaunesnioji, jau JAV universitetuose išsilavinimą įgijusi intelektualų dalis, kurios gimtosios šalies prisiminimą formavo vaikystės ar ankstyvos jaunystės išpūdziai, papil- dyti vyresniųjų pasakojimu ir literatūroje perskaitytomis žiniomis, savosios generacijos uždavinius lietuviškumo išsaugojimo ir puoselėjimo kontekstuose formulavo kitaip. Pasak Vytauto Kavolio, „mūsų jaunimo organizacijų užduotis ir tampa ugdytas asmenybės, pakankamai tvirtos išvystyti ir savimi atlaiky- ti tautinio sąmoningumo ir veiklos sąmoningumo ištvermę. <...> tad ir mūsų tikslas yra šiandien ne vien išsiuntinėti senatoriams telegramas ar skaityti paskaitas, bet ir išugdyti tokias asmenybes, kurios užtikrintų mūsų pastangų tęsimą. Mūsų idealu yra asmenybė, kurios lietuviškas sąmoningumas būtų jos žmogiškosios stiprybės pagrindu ir kurios veiklumas būtų natūrali jos vidinės sąrangos jaunatviškumo išraiška.“¹⁷ Jaunosios kartos atstovai, oponuodami vy- resniesiems dėl nepagrįsto praeities romantizavimo, anot V. Kavolio, *archyvinės kultūros* aukštinimo, siekė atkreipti dėmesį į *gyvosios lietuvių kultūros* sampratą,

17 KAVOLIS, Vytautas. *Nepriklausomybės kelias*. Vilnius: Versus aureus, 2006, p. 118.

jos kūrimą naujomis egzilio sąlygomis – jaunųjų rašytojų, menininkų, įvairių mokslo sričių atstovų darbus, visuomeninių ir partinių sambūrių veiklą lietuviškojo tapatumo formavimo lauke. Pasak V. Kavolio, „norint lietuvybę išlaikyti gyvą savo tarpe, reikia atsisveikinti su kai kuriais, kad ir brangiais, Lietuvos prisiminimais, kurie šiandien nebeneša vaisių, ir nukreipia visą dėmesį į tą vyksmą, kuriuo šiandien realiai reiškiasi lietuvybė“¹⁸. Jo manymu, kiekvienos visuomenės vystymuisi svarbus dialogas tarp konservatyviųjų jėgų, prioritetizuojančių praeitį su jos gyvenimo būdu ir tradicijomis, ir jaunesniosios kartos modernaus požiūrio į dabartį ir ateities perspektyvas. V. Kavolis siūlė kurti tokią naują kultūrų sintezę, kurioje derėtų ir lietuviškųjų tradicijų tąsa, ir naujų modernių sąlygų padiktuota humanistinė žmogaus laikysena.

KULTŪRINĖS SPAUDOS APŽVALGA

Kai kalbama apie XX a. antrosios pusės JAV lietuvių kultūrinę spaudą anglų kalba, pagrindinis dėmesys tenka leidyklų „Manyland Books“, vadovaujamos Stepo Zobarsko, „Lithuanian Library Press“, vadovaujamos Algimanto Kezio, bei žurnalo „Lituanus“, kurio sumanytojai ir pirmieji leidėjai – Lietuvių studentų sąjunga, o vėliau fondas *Lituanus Foundation*, kultūrinei produkcijai. Be jų, būta ir kitų leidybinių projektų („Encyclopedia Lituanica“, „Voyages Press“...). Vis dėlto pagrindinėmis, didžiausią sutelktą darbą atlikusiomis ir nuosekliai lietuvių kultūrinio turinio sklaida, nukreipta į daugiatautės JAV valstybės adresatą, besirūpinusiomis laikytinos minėtos trys anksčiau įvardintos leidybos organizacijos. Svarbu pažvelgti į jų programinius dokumentus, kuriuose ir išdėstytos leidybos veiklos misijos, numatytos kryptys.

S. Zobarskas interviu žurnalui „Lietuvių dienos“ teigė, jog pagrindinis jo vadovaujamos leidyklos tikslas – „<...> pasakyti pasauliui tai, ko negali pasakyti gimtajame krašte pasilikę broliai ir seserys, ir įtikinti galinguosius, kad turime tvirtas valstybines tradicijas ir galingą istoriją, šnekame ir rašome viena iš seniausių pasaulio kalbų, esame tikrų vertybių kūrėjai, ir kad atėmimas mūsų laisvės yra pati didžiausia šito šimtmečio gėda“¹⁹.

Leidyklos „Lithuanian Library Press“ įkūrėjas A. Kezys 1974 m. išėjusiam leidinyje „Leiskime Amerikos lietuvių etninę enciklopediją!“ akcentuoja: „Lietuvių foto archyvo pastangomis yra pradėtas vykdyti nemažos apimties

18 Ten pat, p. 131.

19 Pokalbis su „Manyland Books“ leidyklos steigėju ir vadovu rašytoju Stepu Zobarsku. *Lietuvių dienos*, 1965, nr. 10, p. 10–11.

(o gal ir reikšmės) projektas išleisti lietuvių ir anglų kalba informacinius leidinius apie Amerikos lietuvių kultūrą ir jos įnašą į Amerikos gyvenimą. <...> Lietuvių foto archyvas imasi iniciatyvos leisti šiam tikslui informacinių leidinių seriją. Vienai temai – viena knyga.“²⁰

1954 m. Lietuvių studentų sąjungos narių pastangomis buvo nuspręsta leisti žurnalą, kuris supažindintų kitataučius jo skaitytojus su Lietuva ir lietuviais, atspindėtų tautos istorines ištakas, kultūrinį pamatą. Čikagos Lituanistikos tyrimo ir studijų centre esančiame „Lituanus“ archyve saugomas dokumentas²¹, kuriame pabrėžiama politinė „Lituanus“ reikšmė, siekiant atsverti tendencingas sovietinėje Lietuvoje pasirodančius tekstus apie šalies istoriją, literatūrą, kultūrą. Pabrėžiama, jog pagrindinė žurnalo funkcija yra politinė. Antrąją įvardijama lietuvių kultūros sklaida. Dokumente akcentuojama, kad žurnale pateikiama medžiaga turi būti siejama su platesniais – Baltijos šalių, Rytų Europos, pasauliniais kontekstais, turėtų būti užsienio autorių publikacijų.

„MANYLAND BOOKS“

1962 m. oficialiai įregistruotoje (nors pirmosios leidyklos knygos²² publikuotos dar 1961 m.) ir apytikriai iki 1984 m. (tiksliai leidyklos uždarymo data nėra žinoma, paskutinė leidyklos knyga²³ publikuota 1984 m.; 1984 m. birželio 9 d. mirė ir leidyklos įkūrėjas S. Zobarskas) veikusioje leidykloje publikuota apie keturias dešimtis lietuvių literatūrą, kultūrą bei istoriją pristatančių knygų. „Manyland Books“ leidybos apimtis ir turinį reprezentuoja grožinės kūrybos lietuvių autorių darbų vertimai, publikuoti atskirais leidiniais, poezijos bei prozos antologijos, kuriose šalia lietuvių išeivijos autorių pristatomi ir sovietinės Lietuvos rašytojų kūriniai, šalies istoriją, kultūrą, kitas aktualias temas nagrinėjantys darbai.

Grožinės literatūros dalyje minėtini Vinco Kudirkos „Memoirs of a Lithuanian bridge“²⁴, didelio susidomėjimo sulaukęs Jurgio Gliaudos romanas „House upon the sand“²⁵. Itin palanki šio romano recenzija išspausdinta žurnale „Time“. Supažindindamas su lietuvių literatūra, S. Zobarskas amerikiečių skai-

20 *Leiskime Amerikos lietuvių etninę enciklopediją!* Chicago, 1974, p. 1.

21 Lituanistikos tyrimo ir studijų centras (LTSC), „Lituanus“ fondas.

22 ZOBARSKAS, Stepas. *Bobby Wishingmore*. New York, 1961; KUDIRKA, Vincas. *Memoirs of a Lithuanian bridge*. New York, 1961.

23 *Lithuania: 700 years*. New York, 1984.

24 KUDIRKA, Vincas. *Memoirs of a Lithuanian bridge*, 1961.

25 GLIAUDA, Jurgis. *House upon the sand*. Woodhaven, 1963.

tytojui pristatė atskirais leidiniais pasirodžiusių lietuvių klasikų Vinco Krėvės, Vaižganto darbų vertimų, publikavo Antano Vaičiulaičio, Igno Šeинiaus kūrybą. „Manlyland Books“ leidyklos pastangomis užsienio skaitytojams pateikta Mykolo Vaitkaus, Aloyzo Barono, Danguolės Sadūnaitės grožinės kūrybos.

Siekdamas pristatyti lietuvių literatūrą kitų tautų literatūros kontekste, S. Zobarskas parengė dvi literatūros antologijas – „Manlyland presents their best“²⁶ bei „Modern stories from many lands“²⁷. Šiose knygose šalia užsienio rašytojų ir poetų publikuoti Leonardo Andriekaus, Vinco Mykolaičio-Putino, Jono Zdanio, Pulgio Andriušio, Stepo Zobarsko, Jurgio Gliaudos kūriniai.

Aktualūs istorinės tematikos pasakojimai pateikti Stasio Ylos knygoje „A priest in Stutthof“²⁸ bei Juozo Lukšos „Fighters for freedom“²⁹. Lietuvos istorijai skirtas ir solidus autorių kolektyvo parengtas tomas „Lithuania 700“ sulaukė bent šešių leidimų³⁰. Sovietinės valdžios vykdytas tikinčiųjų persekiojimas Lietuvoje tapo žinomas ir iš Juozo Vaišnoro knygos „The war against God in Lithuania“³¹. Vytauto J. Bagdonavičiaus gvildenamos lietuvių tautosakos autentiškumo ir savitumo temos pristatytos studijoje „Cultural wellsprings of folktales“³².

Viena iš savo principinių nuostatų S. Zobarskas laikė ne tik lietuvių, bet ir kitų mažų tautų literatūros garsinimą. Tokiu būdu „Manlyland Books“ leidykloje buvo parengti ir publikuoti Afrikos tautų autorių darbai³³, Sibiro tautų folkloras³⁴, Afrikos šalių tautosakos antologija³⁵. Rengiant šiuos rinkinius S. Zobarskui nemažai talkino jo dukra Nola Zobarskaitė, profesionali filologė, baigusi anglų kalbos studijas JAV, o knygų apipavidalinimu rūpinosi taip pat nuolatinis leidyklos bendradarbis dailininkas Pranas Lapė. Redakciniam darbui sutelkta nuolatinė bendradarbių – užsienio vertėjų, leidėjų, redaktorių grupė prisidėjo prie kokybiško leidinių turinio parengimo, sėkmingesnės sklaidos koncepcijos įgyvendinimo. Kaip nuolatinis leidyklos talkininkas minėtinas Raphaelis Sealey (gimė 1927 m. liepos 14 d. Midsbro, Anglijoje) – senųjų

26 *Manlyland presents their best*. New York, 1978.

27 *Modern stories from many lands*. New York, 1963.

28 YLA, Stasys. *A priest in Stutthof*. New York, 1971.

29 LUKŠA, Juozas. *Fighters for freedom*. New York, 1975.

30 *Lithuania: 700 years*, 1984.

31 VAIŠNORA, Juozas. *The war against God in Lithuania*. New York, 1966.

32 BAGDANA VIČIUS, Vytautas Jonas. *Cultural wellsprings of folktales*. New York, 1970.

33 *African writing today*. New York, 1969.

34 *Tundra tales*. New York, 1967.

35 *The mountain doves and other African folk tales*. New York, 1964.

amžių istorijos profesorius, išmokęs lietuvių kalbą ir talkinęs verčiant lietuvių autorių kūrinius. Pažymėtina, kad 1967 m. „Manyland Books“ leidykloje išleistas R. Sealey veikalas „Essays in Greek politics“³⁶ sulaukė itin palankių recenzijų žurnaluose „Journal of theological studies“ bei „Historische Zeitschrift“, tokiu būdu puikiai reprezentuodamas ir leidyklos vardą. Geras leidyklos bičiulis Charlesas Angoffas (gimė 1902 m. Minske, mirė 1979 m. gegužės 3 d. Niujorke) – žydų kilmės amerikiečių rašytojas, Harvardo universiteto absolventas, dėstęs įvairiose aukštosiose mokyklose, dirbęs laikraščių ir žurnalų redakcijose, literatūros žurnalo „Literary review“ redaktorius. Apie 1950 m. susipažinęs su Niujorko universitete studijuojančiu S. Zobarsku, jis ėmė domėtis lietuvių literatūra, vėliau tapo aktyviu leidyklos „Manyland Books“ bendradarbiu – talkino redaguojant lietuvių bei užsienio autorių knygas, rengė įžanginius publikuojamų knygų straipsnius. Žinomo profesoriaus žodis neabejotinai prisidėjo garsinant ir pristatant užsieniečiams mažai žinomos leidyklos knygas. Charleso Angoffo knygos „Prayers at midnight“³⁷ bei „The bell of time“³⁸ taip pat buvo publikuotos S. Zobarsko leidykloje.

Dar vienas nuolatinis leidyklos talkininkas Clarkas Millsas (tikroji pavardė McBurney, gimė 1913 m., mirė 1986 m.) – amerikiečių poetas, kritikas. 1957 m. Niujorke jo įsteigtoje „Voyages press“ leidykloje publikuotas S. Zobarsko novelių rinkinys „The Maker of Gods“³⁹, antologija „Selected Lithuanian Short Stories“⁴⁰, A. Landsbergio drauge su leidyklos redaktoriumi parengta lietuvių autorių poezijos antologija „The Green Oak“⁴¹, liaudies dainų rinkinys „The Green Linden“⁴². Vėliau jis aktyviai talkininkavo „Manyland Books“ leidykloje, rengiant ir verčiant į anglų kalbą lietuvių autorių antologijas, Vinco Kudirkos, Vytauto Tamulaičio, Vaižganto kūrinius. Akivaizdu, kad toks literatūros, kultūros pasaulyje žinomų žmonių bendradarbiavimas su „Manyland Books“ leidykla teikė jai ne tik didesnių leidyklos produkcijos platinimo galimybių, bet taip pat (o tai ypač svarbu) padėjo gerinti publikuojamų kūrinių tekstų kokybę.

Be didžiųjų žurnalų „Time“, „The Chicago American“, didesnes ar mažesnes „Manyland Books“ knygų recenzijas yra spausdinę leidiniai „Books and Bookmen“, „The Detroit Jewish News“, „Library Journal“, „Long Beach

36 SEALEY, Raphael. *Essays in Greek politics*. New York, 1967.

37 ANGOFF, Charles. *Prayers at midnight*. New York, 1971.

38 ANGOFF, Charles. *The bell of time*. New York, 1966.

39 ZOBARSKAS, Stepas. *The maker of gods*. New York, 1961.

40 *Selected Lithuanian short stories*. New York, 1959.

41 *The green oak*. New York, 1962.

42 *The green linden*. New York, 1964.

Press-telegram“, „Sunday Advocate“, „Kansas City Star“, „The Life“, „Saturday Review“, „Literature East & West“, „The Capital News“, „Central Europe“, „The Register“ ir kt. Toks dėmesys vienam ar kitam kūriniui bei jo autoriui kartu buvo ir dėmesys mažos tautos kultūrai, jos pasiekimams įvardyti. Vienas iš kritikų yra netgi pažymėjęs, kad S. Zobarsko leidykla itin prisidėjo prie to, kad lietuvių literatūra būtų įrašyta į pasaulio literatūrinį žemėlapi. Po S. Zobarsko mirties apie jo gyvenimą ir veiklą parengtame išsamiaame Broniaus Kviklio straipsnyje taip pat prisimenamas amerikiečių žurnalisto Nato Honigo pastebėjimas, jog „Manyland Books“ leidykla dėl savo puikių lietuvių literatūros vertimų tapo simboliniu amerikiečių ir lietuvių kultūras jungiančiu tiltu⁴³.

Maironio lietuvių literatūros muziejuje saugomi leidyklos „Manyland Books“ veiklos dokumentai leidžia tvirtinti, kad S. Zobarsko rūpesčiu leidiniai pasiekė didžiąsias JAV miestų, universitetų, koledžų bibliotekas. „Manyland Books“ knygų platinimo geografija nusidriekė ir į Europos, Azijos, Afrikos šalis, netgi į tolimąją Japoniją. Iš žurnalo „Lituanus“ redaktoriaus Vytauto P. Vyganto laiško S. Zobarskui⁴⁴ patvirtinamas faktas, jog Indijoje leisto žurnalo „Deccan Herald“ redaktoriaus V. R. Ruthnamo prašymu lietuvių literatūrai pristatyti šiame žurnale buvo nusiųstos leidyklos knygos „Lithuanian quartet“, „Selected Lithuanian short stories“, „Modern stories from many lands“ bei „Lithuanian folk tales“.

„LITHUANIAN LIBRARY PRESS“

1976 m. įkurta leidykla laikytina iki tol bene dešimtmetį (nuo 1966 m.) JAV gyvavusio Lietuvių foto archyvo tąsa. „Įsteigtasis archyvas pabrėžia labai svarbų komunikacijos faktorių, gyvybiškai reikšmingą mūsų amžiui.“⁴⁵ Savo svarbiausiu tikslu archyvas laikė sukaupti ir susisteminti lietuviškos veiklos vaizdo ir garso medžiagą nuo pat pirmųjų lietuvių įsikūrimo JAV metų. Taigi „Lithuanian Library Press“ leidyklos, pagrindiniu uždaviniu laikiusios išsamių, gausiai iliustruotų lietuvių bendruomenės istoriją JAV fiksuojančių ir pristatančių albumų – „Lietuvių etninės enciklopedijos“ leidybą, radimasis šalia Lietuvių foto archyvo – labai išmintingas žingsnis, užtikrinęs kokybiškus leidybinės produkcijos vienetus. 1976–1991 m. leidykla publikavo trylika lietuvių

43 KVIKLYS, Bronius. A. a. Stepas Zobarskas. *Draugas: mokslas, menas, literatūra*, 1984, birželio 23, p. 3.

44 Žurnalo „Lituanus“ redaktoriaus V. P. Vyganto laiškas S. Zobarskui. Maironio muziejaus S. Zobarsko f. R 37163.

45 KEZYS, Algimantas. Amerikos lietuvių etninė dokumentacija. Iš *Lituanistikos instituto 1975 m. suvažiavimo darbai*. Chicago, 1976, p. 172.

literatūrai, kultūrai ir bendruomenės identitetui reprezentuoti skirtų leidinių. Penki „Lietuvių etninės enciklopedijos“ serijoje pasirodę albumai, skirti lietuvių ekslibriso istorijai⁴⁶, lietuvių rašytojų grožinės kūrybos darbų antologija⁴⁷, lietuvių bendruomenei Čikagoje⁴⁸ bei lietuvių istorijai JAV⁴⁹, iškilais lietuvių menininko Mikalojaus Konstantino Čiurlionio asmenybei ir kūrybai pristatyti⁵⁰, išleisti anglų kalba. Svarbu pažymėti, kad leidyklos gyvavimo pradžia sutapo su palankiu ir netgi skatinamu amerikiečių valdžios politikos etninių bendruomenių tyrimų ir sklaidos srityje laikotarpiu. Į tai savo pranešime dėmesį atkreipė ir A. Kezys: „Šiandieninis amerikiečių domėjimasis etniniais klausimais, jų noras pažinti savo pačių tautinius pagrindus, nesigėdijimas priklausyti savo kilmės etninei grupei verčia mus rimtai pagalvoti apie parūpinimą jų bibliotekoms spausdintos medžiagos apie lietuvių etninį įnašą Amerikai.“⁵¹ Ko gero, tai galėjo tapti paskata redakcijos bendradarbiams vykdyti ekspedicijas į buvusias lietuvių gausiai gyventas Pensilvanijos apylinkes. 1972 ir 1973 m. buvo surengtos ekspedicijos į „senąją Pensilvanijos Lietuvą“, kurių metu rinkta fotografinė, taip pat sakytinė medžiaga, vėliau tapusi albumo „Pensilvanijos angliakasių Lietuva“ turinio pagrindu.

Leidyklos produkcijos platinimas iš esmės nesiskyrė nuo anksčiau pristatytos „Manlyand Books“ vykdytos sklaidos – stengtasi, jog leidiniai pakliūtų į didžiausias JAV bibliotekas, pagal galimybes siųsti ir į kitas užsienio šalis, svarbu ir tai, kad buvo sėkmingai pardavinėjami. „Per metus leidykla turėjo 27 000 JAV dolerių apyvartą. Išleistos knygos yra beveik išparduotos (ar ne nuostabu?)⁵². 1979 m. ataskaitoje⁵³ pažymima, jog knygų parduota už daugiau nei 24 000 JAV dolerių.

„LITUANUS“

1954 m. įkurtas žurnalas yra vienintelis iš straipsnyje aptariamų leidybos pavyzdžių, publikuojamas iki šiol. Jau pirmuosiuose žurnalo numeriuose susiformavusi leidinio struktūra šalia aktualių analitinių politikos

46 VENGRIŠ, Vitolis E. *Lithuanian bookplates*. Chicago, 1980.

47 *Lithuanian writers in the West*. Chicago: Lithuanian Library Press, 1979.

48 FAINHAUZ, David. *Lithuanians in multi-ethnic Chicago*. Chicago, 1977.

49 FAINHAUZ, David. *Lithuanians in the USA*. Chicago, 1991.

50 RANNIT, Aleksis. *Mikalojus Konstantinas Čiurlionis Lithuanian visionary painter*. Chicago, 1984.

51 KEZYS, Algimantas. Amerikos lietuvių etninė dokumentacija, p. 174.

52 DUNDZILA, Antanas. Po metų veiklos ir trijų knygų išleidimo. *Darbininkas*, 1977, liepos 15, p. 3.

53 Amerikos lietuvių bibliotekos leidyklos metiniam narių susirinkimui, 1980, p. 9.

ir visuomeninės problematikos lauko temų sudarė sąlygas rasti ir teminėms grožinės literatūros, menų, recenzijų rubrikoms. Tokiu būdu kiekviename žurnalo numeryje jo skaitytojams buvo pristatyta lietuvių literatūros klasikų ir jaunesnės kartos kūrėjų darbų vertimų. Įdomu ir tai, kad jau 1958 m. pirmajame numeryje publikuota už geležinės uždangos gyvenusio lietuvių rašytojo Juozo Grušo novelė „Už saulę gražesnis“, suteikusi galimybę susipažinti su okupuoto krašto lietuvių literatūriniais pavyzdžiais. Tematika plėtota apžvalginuose sovietinės Lietuvos grožinę literatūrą analizuojančiuose Vinco Trumpos, Vytauto Kavolio straipsniuose.

Panašiai pristatytos ir vizualiųjų menų, muzikos tematikos publikacijos – šalia apžvalgų apie dailės klasikų darbus publikuota tekstų apie tuometinių jaunųjų menininkų pasiekimus.

1964 m., siekiant sutvirtinti ir stabilizuoti žurnalo finansinį pagrindą, įkurtas *Lituanus* fondas. Jam paskirta užduotis rūpintis tolesne žurnalo materialine baze. Šis pereinamasis etapas buvo gana komplikotas ne tik dėl finansinio žurnalo nestabilumo, bet ir dėl vertybinių atrankos kriterijų parinkties. Pasikeitus redakcinei kolegijai ir prie redaktoriaus vairo stojus Tomui Remeikiui suformuluota leidinio kryptis – mokslo ir menų žurnalas, pristatantis Lietuvos bei Baltijos šalių, taip pat Rytų Europos ir Sovietų Sąjungos klausimus nagrinėjančias publikacijas. Šiuo laikotarpiu ypač išplėstas sovietinės Lietuvos – jos politikos, ekonomikos, socialinius klausimus pristatančių temų ratas. Pažymėtinas analitinis daugelio straipsnių turinys, kurių autoriai – jau vakarietišką išsilavinimą JAV įgiję jaunesniosios kartos lietuvių intelektualai. Realizuojant sumanymą „Lituanus“ žurnale atspindėti ir kitų Baltijos šalių tematiką, publikuota estų⁵⁴ bei latvių autorių⁵⁵ darbų.

XX a. 7 dešimtmetyje lietuvių diasporoje išryškėjus nesutarimams tarp „liberaliojo“ ir „katalikiškojo“ išeivijos sparnų, neišvengta aštrių diskusijų ir „Lituanus“ redakcijos aplinkoje. Leidinio rėmėjų politinės pažiūros nulėmė ir pasikeitimus redakcinėje kolegijoje – iš redaktoriaus posto buvo priverstas pasitraukti T. Remeikis. Į jo vietą nuo 1967 m. stojusio kalbininko Antano Klimo iniciatyva žurnalo turinio koncepcija pasikeitė, o tematika susiaurėjo iki humanitarinio profilio. Tuometinėje spaudoje A. Klimas kritikuotas už mažai reikšmingus, nedaugeliui aktualius ar net pernelyg populiarius straipsnius, už bandymus nuleisti žurnale publikuojamų straipsnių turinio kartelę nuo aka-

54 PURRE, A. „New deal“ in Soviet industrial administration. *Lituanus*, 1965, No. 4, p. 67–70.

55 ANDERSON, Edgar. Toward the Baltic Union 1920-27. *Lituanus*, 1966, No. 2, p. 30–56; 1967, No. 1, p. 5–28; KING, Gundar F. Management of the economy and political power: the Latvian case. *Lituanus*, 1968, No. 4, p. 54–72.

deminio lygmens iki „vidutinio išsilavinimo asmeniui pritaikyto teksto“⁵⁶. 1972 m. atnaujinta redakcinės kolegijos sudėtis ir leidinio sudarymo principai sudarė sąlygas kokybiškai naujam žurnalo leidybos laikotarpiui. Viena vertus, skirtingoms mokslo šakoms atstovaujantys redaktoriai žymiai išplėtojo žurnale publikuojamų temų ratą, todėl radosi platesnio žvilgsnio į anksčiau mažiau teliestas mokslo šakas, kuriose nemaža nuveikę lietuvių diasporos mokslininkai, galimybė (filosofijos⁵⁷, psichologijos⁵⁸, medicinos⁵⁹), kita vertus, išaugo ir žurnalo bendraautorijų ratas. Gausiau publikuota lietuvių ir kitų Baltijos šalių diasporos atstovų, ypač jaunesniosios kartos, JAV universitetuose išsilavinimą įgijusių mokslininkų, taip pat ir amerikiečių akademinės visuomenės atstovų darbų.

XX a. 9 dešimtmetyje „Lituanus“ žurnalo numeriuose puikiai atspindėti ir šalies nepriklausomybės atkūrimą liudijantys procesai, publikuoti slaptieji Molotovo–Ribbentropo dokumentai, dar sykių pasauliui priminę apie teisėtus suverenios valstybės reikalavimus bei tapę kompleksine objektyvios žiniasklaidos informacijos dalimi. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę ir išnykus barjerams, stabdžiusiems objektyvios informacijos sklaidą, žurnalo misija tapo labiau orientuota į lietuvių tyrėjų mokslinės veiklos rezultatų reprezentavimą, žurnalo numeriuose skelbiant ir Lietuvoje, ir užsienio valstybėse (jų geografija labai išsiplėtė) dirbančių autorių darbus, nemažai vietos skiriama lietuvių kūrėjų darbams pristatyti.

Nuo pat žurnalo įkūrimo didelis dėmesys buvo skirtas jo platinimui už lietuvių diasporos ribų. „Lituanus“ reguliariai buvo siunčiamas JAV valdžios atstovams – Senatui, Kongreso nariams. Ir žurnalo pripažinimui, ir objektyvios informacijos teikimui svarbu tai, kad „Lituanus“ skelbta informacija buvo naudojama publikuojant enciklopedinius leidinius „Encyclopedia Britania“, „The World Book Encyclopedia“. Svarbus žurnalo turinio įvertinimas yra ir faktas, jog žurnalo straipsniai oficialiai buvo pripažinti ir įtraukti į *Publications of modern language association*, *Historical abstracts* duomenų rinkinius.

Leidiny s buvo siunčiamas į daugelį JAV aukštųjų mokyklų, miestų bibliotekų, tokiu būdu jis tapo ir istoriografiniu šaltiniu socialinius ar humanitarinius

56 DAMBRIŪNAS, Leonardas. Nauja Lituanus linkmė. *Akiračiai*, 1970, Nr. 4, p. 14.

57 GIRNIUS, Kazys. Moral philosophy in contemporary Lithuania. *Lituanus*, 1978, No. 1, p. 13–29; GIRNIUS, Mirga. Some problems in contemporary Lithuanian epistemology. *Lituanus*, 1987, No. 1, p. 30–43.

58 ZABARSKAS, Julie. Psychometric intelligence pattern of the native-born children of Lithuanian immigrants. *Lituanus*, 1980, No. 1, p. 39–54.

59 SIDRYS, Linas. Medical education in Lithuania. *Lituanus*, 1979, No. 1, p. 32–42.

moksles studijuojantiesiems. 1964 m. duomenimis⁶⁰, „Lituanus“ buvo prenumeruojamas 2 000 bibliotekų, 1 200 užsieniečių, 1 000 institucijų, 1 600 lietuvių.

Leidėjai rūpinosi, kad ir kitų užsienio šalių – Jungtinės Karalystės, Vokietijos, Prancūzijos, Graikijos, Šveicarijos, Indijos, Korėjos, Kosta Rikos, Čilės, Naujosios Zelandijos – skaitytojai turėtų galimybę susipažinti su publikuojamų straipsnių turiniu, tokiu būdu išplečiant lietuvių tautinio tapatumo reprezentavimo geografines ribas, atveriant naujas objektyvios kompetentingų autorių parengtos informacijos sklaidos galimybes.

Išvados

JAV lietuvių spauda anglų kalba nuo pat jos radimosi XX a. pradžioje buvo patikimas įrankis kuriant komunikacinę strategiją, paremtą tautinio tapatumo sąvokos reprezentavimu daugiatautės JAV, o vėliau ir kitų užsienio šalių piliečiams. Ypač šios pastangos sustiprėjo XX a. antroje pusėje, kai sovietams okupavus Lietuvą, į JAV emigravo didelė dalis Lietuvos intelektualų. Jų sutelktomis pajėgomis ir remiantis nuosekliai iševijoje plėtojama tautinio identiteto išlaikymo ir stiprinimo idėja, užsienio skaitytojams buvo siekiama pristatyti žinią apie Lietuvą ir jos piliečius. Iš esmės tai organizuota dviem kryptimis.

1. Išsamus **lietuvio** – lygiaverčio visų civilizuoatų šalių atstovo – portreto konstravimas: jo kūrybinių ir mokslinių potencialų reprezentavimas; akademinų pasiekimų akcentavimas; lietuvio – baltiškios ir europietiškos / vakarietiškos tapatybės turėtojo apibrėžtis.
2. **Lietuvos** nepriklausomybės klausimo aktualumas: daug dėmesio ir suvienytų pastangų telkta žinios apie savosios šalies, neteisėtai okupuotos, tačiau turinčios teisėtus siekius ir visokeriopą potencialą būti nepriklausomai, sklandai; siekiant platesnio konteksto, mokslinės įžvalgos apie šalies situaciją, pasiekimus ir visokeriopą potencialą pristatytos ne tik diasporoje gyvenančių lietuvių autorių, bet ir Vakarų šalių tyrėjų akimis.

Straipsnyje analizuotas trijų pagrindinių leidybos organizacijų – „Manyland Books“, „Lithuanian Library Press“ ir „Lituanus“ – spaudos turinys aprėpė platų kultūrinės raiškos lauką. Lietuviškosios tapatybės elementai daugiatautės JAV etninėms bendruomenėms buvo transliuojami pasitelkus

- lietuvių autorių grožinės ir istorinės literatūros tekstus, tokiu būdu pristatant lietuvių bendruomenės narių kūrybines galias („Manyland Books“);

60 „Lituanus“ fondas, Lituanistikos tyrimo ir studijų centras (LTSC).

- nuosekliai akcentuojant mokslinio potencialo galimybes („Litanus“);
- pristatant JAV lietuvių bendruomenės įsikūrimo ir įsitvirtinimo JAV istoriją ir tokiu būdu siekiant įtvirtinti lygiateisį JAV etninės bendruomenės nario statusą („Lithuanian Library Press“).

Šaltiniai ir literatūra

1. ALEKSANDRAVIČIUS, Egidijus. *Karklo diegas: lietuvių pasaulio istorija*. Vilnius: Versus aureus, 2013. 630, [1] p. ISBN 978-9955-34-402-5.
2. *African writing today*. New York: Manyland Books, 1969. 304 p.
3. *Amerikos lietuvių bibliotekos leidyklos metiniam narių susirinkimui*. Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1980. 12 p.
4. ANDERSON, Edgar. Toward the Baltic Union 1920-27. *Lituanus*, 1966, No. 2, p. 30–56; 1967, No. 1, p. 5–28.
5. ANGOFF, Charles. *Prayers at midnight*. New York: Manyland Books, 1971. 32 p. ISBN 0-87141-036-2.
6. ANGOFF, Charles. *The bell of time*. New York: Manyland Books, 1966. 74 p.
7. BAGDANA VIČIUS, Vytautas Jonas. *Cultural wellsprings of folktales*. New York: Manyland Books, 1970.VIII, [4], 196 p.
8. BOURDIEU, Pierre. *The Field of Cultural Production*. New York: Columbia University Press, 1993. 326 p. ISBN 0-231-08287-8.
9. DAMBRIŪNAS, Leonardas. Nauja Litanus linkmė. *Akiračiai*, 1970, Nr. 4, p. 14.
10. DUNDZILA, Antanas. Po metų veiklos ir trijų knygų išleidimo. *Darbininkas*, 1977, liepos 15, p. 3.
11. FAINHAUZ, David. *Lithuanians in multi-ethnic Chicago*. Chicago: Lithuanian Library Press; Loyola University Press, 1977. 230 p.
12. FAINHAUZ, David. *Lithuanians in the USA*. Chicago: Lithuanian Library Press, 1991. 246 p. ISBN 0-932042-29-5.
13. GIRNIUS, Juozas. *Tauta ir tautinė išikimybė*. Chicago: Į Laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti. 1961. 320 p.
14. GIRNIUS, Kazys. Moral philosophy in contemporary Lithuania. *Lituanus*, 1978, No. 1, p. 13–29.
15. GIRNIUS, Mirga. Some problems in contemporary Lithuanian epistemology. *Lituanus*, 1987, No. 1, p. 30–43.
16. GLIAUDA, Jurgis. *House upon the sand*. Woodhaven: Manyland Books, 1963. 168 p.
17. *The green linden*. New York: Voyages Press, 1964. 137 p.
18. *The green oak*. New York: Voyages Press, 1962. 117 p.
19. GROCE, Nancy. *History of the American Folklife Center Archive*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.loc.gov/folklife/AFChist/>>.
20. HANTINGTON, Samjuël'. Kto my?: vyzovy amerikanskoj nacional'noj identičnosti. Moskva: AST, 2008. 635, [2] p. ISBN 978-5-9713-8996-5.
21. YLA, Stasys. *A priest in Stutthof*. New York: Manyland Books, 1971. XVI, 294 p. ISBN 0-87141-034-6.

22. KAVOLIS, Vytautas. *Nepriklausomųjų kelias*. Vilnius: Versus aureus, 2006. 556, [2] p. ISBN 9955-699-19-1.
23. KEZYS, Algimantas. Amerikos lietuvių etninė dokumentacija. Iš *Lituanistikos instituto 1975 m. suvažiavimo darbai*. Chicago: The Institute of Lithuanian Studies, 1976. 192 p.
24. KING, Gundar F. Management of the economy and political power: the Latvian case. *Lituanus*, 1968, No. 4, p. 54–72.
25. *Knygotyra: enciklopedinis žodynas*. Vilnius: Alma littera, 1997. 413, [1] p. ISBN 9986-02-352-1.
26. KVIKLYS, Bronius. A. a. Stepas Zobarskas. *Draugas: mokslas, menas, literatūra*, 1984, birželio 23, p. 3.
27. KUDIRKA, Vincas. *Memoirs of a Lithuanian bride*. New York: Manyland Books, 1961. 42 p.
28. KUZMICKAS, Bronius. *Vertybės kultūrų kontekstuose*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. 185, [1] p. ISBN 978-9955-19-540-5.
29. *Leiskime Amerikos lietuvių etninę enciklopediją!* Chicago: Lietuvių foto archyvas, 1974. 4 p.
30. *Lietuvių išėivijos spaudos bibliografija, 1945–2000*. T. 1. Knygos lietuvių kalba; T. 2. Knygos užsienio kalbomis. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2005. 355 p. ISBN 9955-541-53-9.
31. *Lithuania: 700 years*. 6th ed. New York: Manyland books, 1984. 458, [8] p. ISBN 0-87141-028-1.
32. *Lithuanian writers in the West*. Chicago: Lithuanian Library Press, 1979. 246 p. ISBN 0-932042-29-5.
33. *Lituanus cumulative index 1954/55-1994*. Lituanus, 1994, p. 25–104, ISSN 0024 5089.
34. *Lituanus fondas*, Lituanistikos tyrimo ir studijų centras (LTSC).
35. LUKŠA, Juozas. *Fighters for freedom*. New York: Manylands Books, 1975. 254 p. ISBN 0-87141-049-4.
36. *Manyland presents their best*. New York: Manyland Books, 1978. 142 p. ISBN 0-87141-057-5.
37. MISIŪNAS, Remigijus. *Barakų kultūros knygos: lietuvių DP leidyba, 1945–1952*. Vilnius: Versus aureus, 2003. 407, [1] p. ISBN 9955-601-05-1.
38. MISIŪNAS, Remigijus. *Informacinių kovų kryžkelėse*. Vilnius: Versus aureus, 2004. 374, [1] p. ISBN 9955-601-39-6.
39. MISIŪNAS, Remigijus. Lietuvių išėivių leidyba Jungtinėse Amerikos Valstijose XIX a. pabaigoje – XX a. viduryje: adresato problema. *Knygotyra*, 2016, t. 67, p. 23–44.
40. *Modern stories from many lands*. New York: Manyland Books, 1963. 316 p.
41. *The mountain doves and other African folk tales*. New York: Manyland Books, 1964. 137 p.
42. A Plea for the Lithuanians. *Draugas*, 1916, vasario 24.
43. Pokalbis su Manyland Books leidyklos steigėju ir vadovu rašytoju Stepu Zobarsku. *Lietuvių dienos*, 1965, Nr. 10, p. 10–11.
44. PURRE, A. „New deal“ in Soviet industrial administration. *Lituanus*, 1965, No. 4, p. 67–70.
45. RAGUOTIS, Bronius. *Amerikos lietuvių periodinė spauda 1879–1919 metais*. Marijampolė: Ramona, 2003. 290 p. ISBN 9955-538-07-4.
46. RANNIT, Aleksis. *Mikalojus Konstantinas Čiurlionis Lithuanian visionary painter*. Chicago: Lithuanian Library Press, 1984. 184 p. ISBN 0-932042-26-0.
47. SEALEY, Raphael. *Essays in Greek politics*. New York: Manyland Books, 1967. 199 p.
48. *Selected Lithuanian short stories*. New York: Voyages Press, 1959. 263 p.

49. SIDRYS, Linas. Medical education in Lithuania. *Lituanus*, 1979, No. 1, p. 32–42.
50. SKIRIUS, Juozas. *JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais*. Vilnius: Savas takas ir Ko; Čikaga: JAV lietuvių „Draugo fondas“, 2018. 558, [2] p. ISSN 978-609-8058-17-8.
51. *Tundra tales*. New York: Manyland Books, 1967. 175 p.
52. VAIŠNORA, Juozas. *The war against God in Lithuania*. New York: Manyland Books, 1966. 134 p.
53. VENGRIS, Vitolis E. *Lithuanian bookplates*. Chicago: Lithuanian Library Press; Loyola University Press, 1980. 248 p. ISBN 0-932042-06-6.
54. ZABARSKAS, Julie. Psychometric intelligence pattern of the native-born children of Lithuanian immigrants. *Lituanus*, 1980, No. 1, p. 39–54.
55. ZOBARSKAS, Stepas. *Bobby Wishingmore*. New York: Manyland Books, 1961. 28, [4] p.
56. ZOBARSKAS, Stepas. *The maker of gods*. New York: Voyages Press, 1961. 131 p.
57. *Žurnalo „Lituanus“ redaktoriaus V. P. Vyganto laiškas S. Zobarskui*. Maironio muziejus. Stepo Zobarsko f. R 37163.